

# Ószláv nyelvű liturgikus könyvek Bacsinszky püspök korából

---

VOJTECH BOHAČ

## Bevezetés

Bacsinszky András 1773-ban lett a Munkácsi Egyházmegye püspöke. Az egyházmegyét 1809. december 19-én bekövetkezett haláláig vezette. Bacsinszky András püspökké szentelése Bécsben volt, és Bozsicskovics Bazil horvát püspök végezte. Mária Terézia császárnő a Bécsben lévő görögkatolikus egyházi vezetők jelenlétét kihasználva, zsinatot hívott össze.

A zsinat összehívását a közös liturgikus könyvek kiadásának a megtárgyalása indokolta.<sup>1</sup> Bacsinszky munkácsi püspök nagyon fontosnak tartotta a liturgikus cselekmények pontos végzését, valamint az egyházi szláv nyelv liturgikus használatát.

A szertartások helyes és pontos végzése érdekében kiképezte a kántorokat, a klérust és a tanítókat is. A képzés nagy akadálya főleg a híveknek számtal liturgikus könyvek hiánya volt.

A Bacsinszky püspök idejéből származó liturgikus könyveket három egységbe csoportosítottuk: a születése előtt kiadott könyvekre, a püspökké szenteléséig megjelent könyvekre és a püspöki szolgálata alatt kiadott könyvekre.

## I. Az 1732 előtt megjelent liturgikus könyvek

Néhány évvel a nagy püspök születése előtt megjelent liturgikus könyveket azért mutatjuk be, mert Bacsinszky püspök életében még használatban voltak.

### 1. **ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ σιεετѣ ТРѢБНИКЪ**<sup>2</sup> – *Euchologion*, vagyis *Szerkönyv*

A Szerkönyv 1719-ben Lembergben jelent meg a Szűz Mária elhunytá templom mellett működő Szttauropig Intézet gondozásában.

---

1 Vö. ŽEŇUCH, P. – VASIE, C.: *Monumenta byzantina-slavica et latina Slovaciae*, Vol. I. Roma–Bratislava–Košice, SAV, PIO, CML: 2003, 270–272.

2 **ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ σιεετѣ ТРѢБНИКЪ**. Извог: Ставропигийскй Институт, 1719.

A könyv méretei: 16 x 21 x 3 cm, és 429 lapot tartalmaz.

A Szerkönyv tartalmazza: a szentségek és a szentelmények rendjét, különböző alkalmi imákat, és nagyon széles választékot kínál különböző tárgyak megáldására.

A Szerkönyv érdekessége, hogy minden szent ténykedés előtt a papot alaposan kioktatja a liturgikus cselekmény felől. Minden egyes cselekmény tartalmazza a megfelelő rubrikákat is. Összesen 88 különböző cselekményt foglal magában. Befejezésként a liturgikus év tizenkét hónapját hozza a megfelelő napi szenttel.

## 2. **ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ σίεστѧ ТРѢБНИКЪ**<sup>3</sup> – *Euchologion*, vagyis *Szerkönyv*

A *Szerkönyv* 1720-ban Lembergben jelent meg a Szűz Mária elhunytja templom mellett működő Szauropíg Intézet gondozásában.

A könyv méretei: 10 x 16 x 6 cm, és 286 lapot tartalmaz. Összesen 50 különböző liturgikus cselekményt tartalmaz. Befejezésként a liturgikus év tizenkét hónapját hozza a megfelelő napi szenttel.

A *Szerkönyv* különbséget tesz az egyszerű ima és a liturgikus szertartás között. Érdekességéhez tartozik, hogy a használóhoz intézett rövid szöveg után az augusztus 1-jei vízszentelés rendjével kezdődik, és a január 6-i nagy vízszentelés rendjével folytatódnak a szertartások. Csak a vízszentelések után következnek a szentségek.

## 3. **СЛУЖБЕНИКЪ**<sup>4</sup> – *Liturgikon*

A *Liturgikon* 1734-ben Pocsajevben került kiadásra. A helyi monostor Ge-deon nevű igumenje, Rudnicskó Teodóz egész Oroszország exarchájának, Luck és Osztorozs püspökének és Kanevi archimandritának ajánlotta. Bár a könyv nem tünteti fel Rudnicskó Teodózt mint jóváhagyót, mégis a neki való ajánlásból mint jóváhagyót őt lehet feltételezni, annak ellenére is, hogy a *Liturgikon* első lapja hiányzik.

A *Liturgikon* méretei: 18 x 30 x 3 cm, és 92 lapot tartalmaz.

A *Liturgikon* tartalmazza: a proskomídiát, Aranyszájú Szent János és Nagy Szent Bazil atyáink isteni liturgiáit, valamint Nagy Szent Gergely római pápától az előre megszentelt áldozat liturgiáját. Ezekon kívül magában foglalja néhány kiválasztott vasárnap liturgiájának a változó részeit és az ünnepi liturgiák változó részeit: virágvasárnap, húsvétvasárnapján a változó részekon kívül az utrenyét is és a húsvéti eledelek megáldási rendjét, fényeshét hétfőjét és keddjét, az ötvened közepét, a menybemenetelt, pünkösödöt, a nyolc hang vasárnapi tropárjait, kontájkait és prokimenjeit. Továbbá hozza az Úr és az Istenszülő ünnepeinek a változó részeit, vala-

3 **ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ σίεστѧ ТРѢБНИКЪ**. Lvov, Stavropigijiskij Institut, 1720.

4 **СЛУЖБЕНИКЪ**. Počajev 1734.

mint a szentek közös tiszteletéből 25 esetet, és a különböző szándékokra szolgált liturgiák közül a 7 különböző szándék változó részeit. Ezeket követi a nagy vecsernye rendje, majd a vasárnapi és a hétköznapi éjféli zsolozsma rendje, valamint a vasárnapi nagy utrenye rendje. Utánuk a liturgia napi elbocsájtói következnek. Utánuk liturgikus ruhák megáldására, rövid vízszentelésre, házszentelésre és a minden tárgy megáldására használt papi imák következnek.

A *Liturgikon* érdekessége, hogy a rubrikák is fekete színnel vannak nyomtatva. Nyilvánvaló, hogy 1732-ig még sokkal több liturgikus könyv is megjelent, de teljes felsorolásuk témánkhoz nem szükséges.

## II. A második időszak az 1732–1773 között megjelent liturgikus könyvek időszaka

### 1. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ἢ ἢ ΣΛΥΖΕΒΝΙΚЬ<sup>5</sup>

A pocsjevi monostorban 1791-ben nyomtatták ki, Levinszkij István, lucki és osztorozsi koadjutor püspök engedélyével.

Méretei: 22 x 34 x 8 cm, és 347 lapot tartalmaz.

A *Liturgikon* tartalmazza:

- a Pentekosztáron napi liturgia változó részeit;
- a Pentekosztáron utáni vasárnapok és hetek napi változó részeit a liturgián;
- a nagycsütörtöki és nagyszombati liturgia változó részeit arra az esetre, ha nem vecsernyével végzik;
- a nagy pénteki nap csak a rubrikákat tartalmazza;
- az utrenyén előírt tizenegy soros vasárnapi evangéliumi szakaszokat;
- a proskomídiát;
- Aranyszájú Szent János Isteni Liturgiáját;
- Nagy Szent Bazil Isteni Liturgiáját;
- Nagy Szent Gergely római pápa isteni szolgálatát.

Utánuk a hónapos ménea következik a szeptember hónappal kezdődően. Az egyes hónapok minden napjára tartalmazza a nap változó részeit. Ezután 26 különböző szent közös tiszteletéből következnek a Szent Liturgián énekelt változó részek. Ezekon kívül még 12 különböző szándéokra szolgált Szent Liturgia változó részei olvashatóak.

A nagy vecsernye szombati, valamint a vasárnapi éjféli istentisztelet és a vasárnapi nagy utrenye rendje a soron következő.

---

5 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ἢ ἢ ΣΛΥΖΕΒΝΙΚЬ. Роčajev 1791.

Ezek után található a kolyvát megáldó ima, melyet Szent Ambrus *Téged, Isten, dicsériink* hálaaéneke követ. A vasárnapi tropárok, kontákok, istenszü-lői énekek, prokimenek, az Alleluja versek és áldozási énekek olvashatók.

A Szent Liturgia heti napjainak a változó részei is itt találhatóak. A *Liturgikon* befejező részében a szentek közös szolgálatából csak a tropárok találhatóak.

A *Liturgikon* érdekessége, hogy a rubrikák is fekete színnel vannak nyomtatva, s szokatlan módon csak a három liturgia után hozza a liturgiák változó részeit.

## 2. КАТЕХИЗИС ПРОСТРАННЫЙ<sup>6</sup>

A legmegfelelőbb magyar fordítás a *Nagy katekizmus* címnek felel meg. Nyomtatásban 1745-ben jelent meg Unyevben. Számozás szerint 161 lapot tartalmaz, a tartalmat hozó lapok nincsenek számozva.

A *Nagy katekizmus* négy részre van felosztva. Az első rész a szentségtant tartalmazza, kilenc fejezetre osztva. A második rész az isteni erények, az isteni és az egyházi parancsolatok tanát tartalmazza, öt fejezetre osztva. A harmadik rész a bűnről tanít, hat fejezetre osztva. A negyedik rész az egyházi büntetésekről tanít, négy fejezetre osztva. Az Adalék röviden összefoglalja azokat a tudnivalókat, amelyeket minden katolikusnak kötelessége tudnia.

A *Nagy katekizmus* jelentősége abban rejlik, hogy felosztása és tartalma nagy részben hasonló az 1998-ban Rómában megjelent *Katolikus Egyház Katekizmusához*.

## 3. ТРІСОДІОН СІ ЄСТЬ ТРІПЪСНѢЦЬ<sup>7</sup>

A *Triódiónt* 1753-ban Lembergben nyomtatták. Méretei: 20 x 30 x 8 cm, és 440 lapot tartalmaz.

Lázár szombatjától mindenszentek vasárnapjáig tartalmazza a vecsernye, éjféli zsolozsma, utrenye és a Szent Liturgia változó részeit. Az egyes vasárnapok és ünnepek a kis vecsernyével kezdődnek, majd ezt követi a nagy vecsernye, az éjféli zsolozsma és az utrenye. A Szent Liturgia változó részeit csak vasárnapokra és az ünnepnapokra tartalmazza. A könyv fekete-piros nyomtatású kivitelezésben jelent meg. A piros színű szöveg a vasárnapok és ünnepek megnevezése kiemeléseként jelenik meg, valamint a sztíhirák előtti változó részek előtt is.

6 КАТЕХИЗИС ПРОСТРАННЫЙ. Unev 1745.

7 ТРІСОДІОН СІ ЄСТЬ ТРІПЪСНѢЦЬ. L'vov 1753.

#### 4. **ΑΠΟΣΤΟΛΗ**<sup>8</sup> – *Apostol*

Az *Apostoloskönyv* 1753-ban Pocsajevben nyomtatták. Kiadását egész Oroszország exarchája, Luck és Osztorozs püspöke, Sztecska Cipriánus engedélyezte. Méretei: 27 x 20 x 4,5 cm, és 230 lapot tartalmaz.

Tartalma: az Apostolok cselekedetei, a hét katolikus levél, Jakab apostol levél, Péter apostol két levele, János apostol három levele, Júdás apostol levele. Majd következnek Szent Pál apostol levelei: a Rómaiakhoz, a Korintusiakhoz írott két levél, a Galatákhoz, Efezusiakhoz, Filippiekhez, Kolosszeiekhez, a Tesszaloniakhoz írott két levél, a Timóteushoz írott két levél, a Titushoz, Filemonhoz és a Zsidókhoz írott levél.

Az *Apostoloskönyv* bekezdésekre tagolt. Befejezőként az apostolok olvasásának a rendjét tartalmazza az egész liturgikus évre, a szent negyvennapos böjtre, az egyes szentek tiszteletére a hónapos *Ménea* egyes napjaira eső szentjei szerint. Ezek után következnek a nyolc hang prokimenjei és az Alleluja énekei verseikkel együtt, s ezeket hasonlóan a szentek közös tiszteletéből vett prokimenek és allelujás versek követik.

#### 5. **ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΡΧΟΝ ΗΛΙ ΓΛΩΣΣΕΒΝΙΚΗ**<sup>9</sup>

A könyv 1755-ben Pocsajevben volt kinyomtatva 344 oldalon. Nyomatását Rudnicsko Szilveszter orosz exarcha hagyta jóvá. Tartalmazza a proskomídiát, Aranyszájú Szent János és Nagy Szent Bazil atyáink liturgiáinak a rendjét. A két Szent Liturgia rendjét Nagy Szent Gergely előre megszentelt áldozatok isteni szolgálatának a rendje követi. Megtalálható még benne a húsvéti feltámadási reggeli ortrosz. Ezek után már csak a liturgikus év ünnepeinek a tropárjai, kontájkjai, prokimenjei, apostoli szakaszai, az Alleluja ének verseikkel és az ünnepek evangéliumi szakaszai találhatók.

#### 6. **ΛΕΙΤΥΡΓΙΚΟΝ ΣΙ ΕΣΤΑ ΓΛΩΣΣΕΒΝΙΚ**<sup>10</sup>

A *Liturgikon* 1766-ban a lemergi Szauropíg Intézet gondozásában jelent meg. Méretei: 30 x 22 x 4 cm, és 335 oldalt tartalmaz.

Az első rész az olvasóhoz (illetve a használóhoz) szól. A második rész a diakónus számára való előírásokat tartalmazza a pappal végzett vecsernye, utrenye és Szent Liturgia alkalmára. A nagy esti zsolozsma, valamint a vasárnapi és a hétköznapi éjféλι istentisztelet következik. Utánuk a proskomídiá, Aranyszájú Szent János Isteni Liturgiája, Nagy Szent Bazil Isteni Liturgiája és Nagy Szent Gergely előre megszentelt áldozatok isteni szolgálata következik.

8 **ΑΠΟΣΤΟΛΗ**. Ροčajев 1753.

9 **ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΡΧΟΝ ΗΛΙ ΓΛΩΣΣΕΒΝΙΚΗ**. Ροčajев 1755.

10 **ΛΕΙΤΥΡΓΙΚΟΝ ΣΙ ΕΣΤΑ ΓΛΩΣΣΕΒΝΙΚ**. L'vov 1776.

Az Eukarisztiák megünnepelésének rendje után a szükséges szándékokra való ekténiák 25 gyűjteménye következik. Az első megemlékezés már a proskomídián megtörténik. A második megemlékezés a nagy ekténia „A hajózókért” való könyörgés után négy betéttel történik. A harmadik megemlékezés az ismételt ekténiában való négy könyörgéssel történik.

A *Liturgikon* érdekessége, hogy az ekténiák gyűjteménye a könyv végén külön oldalszámozást kapott. Az ekténiák számozása 1-től 56-ig van jelezve. Nem kevésbé figyelemre méltó az sem, hogy némely rubrika nagyon aprólékosan van feltüntetve.

7. **АЛЕКСИЕВ ПЕТР: ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЦЕРКОВНАГО СЛОВАРА**<sup>11</sup> – *Egyházi szótár*

Az *Egyházi szótár* két kötetben, 1776-ban Moszkvában jelent meg. Nem liturgikus könyv, de több mint 2000, magyarázattal ellátott egyházi fogalmat tartalmaz.

Az *Egyházi szótár* egy példánya Bacsinszky András tulajdona volt. Bizonyítja ezt egy magyar nyelvű bejegyzés a könyv 3. oldalán és saját kezű, szláv betűs aláírása. A két kötet 625 oldalt tesz ki.

8. **МЕСЯЦОСЛОВ всего ЛЕТА**<sup>12</sup> – *Éves ménea*

Az *Éves ménea* 1783-ban Moszkvában jelent meg.

Az *Éves ménea* tartalmazza: az egyházi év hónapjait szeptembertől augusztusig a napi szentek neveivel, a Napkört a liturgikus naptár, a Holdkört pedig az egyházi év részére, a szentek közös szolgálatából vett tropárokat, az Úr és az Istenszülő ünnepeinek a tropárjait, az évi nagyszentek tropárjait, a fényesheti kis imaórák rendjét, az ötvened tropárjait, a Jézus Krisztushoz szóló akathisztoszt, majd az Istenszülőhöz szóló akathisztoszt, az őrzőangyalhoz való tropárt és kánont, a szentáldozáshoz való imákat, az esti és reggeli imákat, a hét napjaira eső vecsernye és utrenye változó részeit, valamint a Parakliszt két különböző kánonnal.

9. **БІБЛІЯ**<sup>13</sup> – *Biblia*

A *Bibliát* 1804-ben Budán az egyetem jelentette meg. Méretei: 13 x 23 x 6 cm. A *Biblia* néhány kötetét éppen Bacsinszky András munkácsi püspök hagyta jóvá. Sajnos csak a Mózes öt könyvét, Józsué könyvét, a Bírák könyvét és a Rút könyvét tartalmazó kötetekhez sikerült hozzájutni. Minden kötet a végén tartalmazza a könyvben található fejezetek számát.

11 **АЛЕКСИЕВ ПЕТР: ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЦЕРКОВНАГО СЛОВАРА.** Moskva 1776.

12 **МЕСЯЦОСЛОВ всего ЛЕТА.** Moskva 1783.

13 **БІБЛІЯ.** Buda 1804.

## 10. СЛЪЖБЕНЫКЪ СТИТЕЛСКІЙ<sup>14</sup>

*Főpapi szerkönyv* a neve annak a liturgikus könyvnek, amelyik kizárólag csak a főpapi liturgikus cselekményeket tartalmazza. Atanáz Septickij, Kijev és egész Oroszország érsek metropolitája, lebergi, galíciai, kamenpodóliai püspök, kijev-pecseri és unyevi archimandrita jóváhagyása révén jelent meg. A zámoscsi zsinat határozatai alapján állították össze és hagyták jóvá. Septickij metropolita rendeletére 1720. március 29-én jelent meg az Unyevi Kiadóban. Bacsinszky András a *Főpapi szerkönyv* megjelenése után csupán 33 évvel később lett munkácsi püspök, tehát egész biztos, hogy éppen ezt a kiadást használta.<sup>15</sup>

A *Főpapi szerkönyv* fekete-piros nyomtatású betűkkel jelent meg. A könyvnek nincs tartalomjegyzéke, nincs fejezetekre sem felosztva, és az egyes részek sincsenek számozva. Az egyes cselekmények rendjét csak a feliratok választják el egymástól.

A *Főpapi szerkönyv* 296 oldalt tartalmaz. Összesen 24, csak a püspök számára fenntartott, önálló liturgikus cselekményt sorol fel; utolsó oldalai két kéziratos szöveget is bemutatnak. A következő feliratok a szerkönyv fejezeteinek a címszövegei is lehetnének. A *Főpapi szerkönyv*ben talált rend szerint közöljük az egymás után következő főpapi ténykedéseket.

## 1. БОЖЕСТВЕННАА ЛИТУРГІА СВАТІТЭЛЭМЪ ПРІСЛАУШАЮЩАА<sup>16</sup> – A főpapi isteni liturgia rendje

Három részt tartalmaz:

- I. A püspök odahaza végzett előkészítő imáinak rendje
- II. A belépő imák és az öltözködés rendje
- III. A püspöki ünnepélyes liturgia rendje

### *I. A püspök odahaza végzett előkészítő imáinak rendje*

A püspök odahaza az első harangszóra imádkozza el az öt előkészítő imádságot a Szent Liturgiához. Az első imádság **Гласъ радости**<sup>17</sup> a püspök örömét fejezi ki a felett a lehetőség felett, hogy szolgálhatja és dicsőítheti

14 СЛЪЖБЕНЫКЪ СТИТЕЛСКІЙ ЖНЕВ, 1740. Imprimatur: 1740. március 19. Septickij Atanáz, kijevi metropolita. Hirka János kérdemesült eperjesi püspök tulajdonát képviseli.

15 A feltételezés annál is inkább lehet bizonyosság, mivel az eperjesi püspökök főpapi szolgálataikat 2002-ig ebből a könyvből végezték. Az eperjesi püspökök részére Tarkovics Gergely, az első eperjesi püspök szerezte be. A *Főpapi szerkönyv* második lapján Tarkovics Gergely saját kezűleg, latin nyelven jegyezte be az eseményt: *Sua E. E. Episcoporum Eperjfiensum Archijeratikon pro curatum per primum Episcopum Eperjfiensem Gregorium Tarkovich.*

16 СЛЪЖБЕНЫКЪ СТИТЕЛСКІЙ ЖНЕВ, 1740, 1.

17 Uo., 1.

Istent. A második ima **ГДИ БЖЕ НАШЪ**<sup>18</sup> az öt előírt ima közül a leghosszabb és legtartalmasabb is. Az imádkozó püspök lélekben leborul Isten szentsége és dicsősége előtt. Szent Péter és Pál példájára elismeri saját bűnösségét, és az elismerés után kéri Isten irgalmát és bűneinek bocsánatát, mert csak az így bemutatott szent szolgálat válik Isten dicsőségére és a szolgáló püspök üdvösségére. A harmadik ima a **ВЛАДЫКО ГДИ БЖЕ МОЙ**<sup>19</sup> felirata szerint Aranyszájú Szent János szerzeménye. A püspök ismét bűneinek bocsánatáért és az Úr oltáránál való szeplőtelen szolgálatért esdekel. A negyedik ima a **ГДИ ИИСЕ ХРТЕ БЖЕ НАШЪ**<sup>20</sup> ismét a tiszta szív kérését adja az imádkozó ajkára. Az ötödik ima a **ВЛАДЫКО ГДИ БЖЕ НАШЪ**<sup>21</sup> az oltár előtti félelmet és tiszteletet fejezi ki, amellyel ahhoz a helyhez kell közeledni, amelyiken ismét meg lesz jelenítve a kálváriai áldozat. Amikor megszólal minden harang,<sup>22</sup> akkor a püspök feláll, és azért esdekel, hogy Jézus Krisztus nyomdokait követve **ПРОЛІАСА СТОПЫ МОА**,<sup>23</sup> az igazság ösvényein járjon. Erre buzdítja őt a 14. zsoltár **ГДИ КТО ОБИТАЕТЪ**<sup>24</sup> is, hogy tiszta szívvel járja az igazság útját, és az evangélium alapján helyesen cselekedjen. Csak az ilyen magatartású ember lakhat az Úr sátrában az Ő szent hegyén. A 22. zsoltár **ГДЬ ПАСЕТЪ МА**<sup>25</sup> a jó pásztort állítja a püspök lelki szeme elé, hiszen minden püspöknek jó pásztornak kell lennie. Majd a folyamatosan következő 23. zsoltár **ГДНА ЗЕМЛА**<sup>26</sup> szavaival kéri szíve kapuinak a megnyitását, hogy szíve templomába beléphessen az Úr, és ő igazságban és képmutatás nélkül állhasson az Úr templomában. A templom ajtajában az Istenszülőhöz, mint kinyithatatlan kapuhoz **НЕПРОХОДИМА ДВЕРЬ**<sup>27</sup> könyörög, amelyen csak Isten Fia, Jézus Krisztus léphetett be a világba. Az előkészítő imák után következnek a belépő imák és az öltözködés.

## II. A belépő imák és az öltözködés rendje

A püspök és a pap részére előírt imák az ikonosztázion előtt ugyanazok. Az eltérés csupán annyi, hogy a püspök az 50. zsoltárt a szentélyben, az oltár lépcsőjén térdepelve imádkozza el.<sup>28</sup> Utána felváltva mondja el a második rész befejező imáját. A bejező ima ismét eszébe juttatja, hogy

18 Uo., 2.

19 Uo., 4.

20 Uo., 5.

21 Uo., 6.

22 Uo., 8.

23 Uo., 8.

24 Uo., 9.

25 Uo., 10.

26 Uo., 11.

27 Uo., 12.

28 Uo., 16.



apostolutód, és hogy minden cselekedete Lélekben és igazságban valósuljon meg. A belépő imák után a püspök az ambónra (trónszékére) megy, és megkezdődik a liturgikus ruhákba való öltözködés szertartása. A liturgikus ruha darabjait egyenként viszik a püspöknek, és a diakónus minden részhez a megfelelő imát mondja. A püspök is csendben a számára az öltözködéshez előírt, de teljesen más imákat mond. A második részhez kötődik az első dikirionnal és trikirionnal adott áldás is. Az áldás után a püspök csendes párbeszédet folytat a jelen lévő papokkal, amelyben arra kéri őket, hogy imádkozzanak bűneinek bocsánatáért.<sup>29</sup>

### *III. A püspöki ünnepélyes liturgia rendje*

A püspöki Szent Liturgia is az előtte előírt csendes imákkal kezdődik, majd a püspök és a diakónus párbeszédével folytatódik. Ezután hangzik el a kezdő áldás az evangéliumos könyv oltár feletti, keresztet jelző felemelésével. A kisbemenet után a püspök ismét a dikirionnal és a trikirionnal ad áldást a **ХРТЕ, СВѢТЕ ИСТИННЫЙ**<sup>30</sup> imával. A kisbemenet után a püspök tömjénezi az oltárt. A tropárok befejezése után a diakónus külön kéréseket énekel az egyházi, szerzetesi és világi előjárókért, amelyeket a püspök a Háromszor szent fennhangjával fejez be. A Szent Isten éneket kétszer a nép, egyszer görögül a püspök énekl, és az ének alatt a trikirionnal keresztet jelez az evangéliumos könyv felett, és mondja a hozzá kötődő imát.<sup>31</sup> Az ismételt ekténia közben a pápa említése után csak egy pap és egy diakónus énekl a választ. Utána a püspök a hármas gyertyával kelet felé, balra és jobbra ad áldást, és az oltártól a népet is az előírt szöveggel áldja meg: **Гди, Гди, призри съ небесѣ ѡ виждь**.<sup>32</sup> A „Senki sem méltó” ima után a királyi ajtóban kezét mos a megfelelő ima kíséretében, s az előkészítő asztalhoz megy, ahol befejezi a proszkomídiát, és előkészíti az áldozati adományokat az oltárra való átvitelhez. A proszkomídia befejezése után csendesen azokért a papokért imádkozik, akik átviszik az adományokat az oltárra. A királyi ajtóban hármas füstölés után veszi át a papoktól az adományokat, elhelyezi az oltáron, és csak kehellyel a kezében emlékezik meg a pápáról, a metropolitáról, a világi előjárókról és a jelen lévő népről. A „Mert a mindenek Királyát fogadjuk” ének után a dikirionnal az előírt szöveggel: **Гди, Гди, призри съ небесѣ ѡ виждь** megáldja a népet. Ez után az áldás után **Спасі, Бже, люди твоѡ ѡ благослові достѡніе твоѡ** kereszttel ismét megáldja a népet.<sup>33</sup> Utána még két csendes imabetét van.<sup>34</sup> A további rend a

29 Uo., 19–26.

30 Uo., 27.

31 Uo., 29.

32 Uo., 34.

33 Uo., 39.

34 Uo., 38–40.

püspöki Szent Liturgiában a **СЛЪЖЕБНЫКЪ СТИТЕЛСКІЙ** rendje szerint is a pap által szolgált Szent Liturgia rendjét követi.

## 2. Főpapi szerkönyvben foglalt és csak főpap által végzett szertartás

1. ЧІНЪ ПОСТАВЛЕНІЮ ЧЕТЦА ѿ ПЪВЦА<sup>35</sup> – A felolvasó- és a kántorszentelés rendje
2. ЧІНЪ ПОСТАВЛЕНІЮ ПОДІАКОНЪ<sup>36</sup> – Az alszerpap szentelés rendje
3. ЧІНЪ ПОСТАВЛЕНІЮ ДІАКОНА<sup>37</sup> – A diakónusszentelés rendje
4. ЧІНЪ ПОСТАВЛЕНІЮ ПРЪЗВЪТѢРА<sup>38</sup> – A papszentelés rendje
5. ЧІНЪ ОСВЩЕНІЮ ЕПІСКОПА<sup>39</sup> – A püspökszentelés rendje
6. ЧІНЪ ОСВЩЕНІЮ СВАТАГО БѢЛИКАГО МІРА<sup>40</sup> – A bérmaolaj szentelésének rendje
7. ЧІНЪ ОСВЩЕНІЮ АНТИМИСОВЪ<sup>41</sup> – Az antimenzion szentelésének rendje
8. ЧІНЪ УМОВЕНІЮ НОГЪ ВЪ СВАТЫЙ БѢЛИКІЙ ЧѢТВѢРТОК<sup>42</sup> – A nagycsütörtöki lábmosás rendje
9. ЧІНЪ СОБОРОВАНІА ПРЪЗВЪТѢРОМ<sup>43</sup> – A papi gyűlések rendje – Papi Szinódus: az első, a második és a harmadik nap rendje, Szinodik szoborovyj<sup>44</sup> – Gyűlési Szinodikon
10. ЧІНЪ ОСНОВАНІЮ ЦѢПКВѢ<sup>45</sup> – A templom alapkőszentelésének rendje
11. ЧІНЪ ОСВЩЕНІЮ ЦѢПКВѢ<sup>46</sup> – A templomszentelés rendje
12. ЧІНЪ ѠЧИЩЕНІЮ ЦѢРКВИ СПРОФАНОВАНОЙ ѠЛБО ОЛТАРА<sup>47</sup> – Világi dolgokra használt templom vagy oltár megtisztításának rendje
13. ЧІНЪ ѠЧИЩЕНІЮ ЦѢРКВИ ѠСКВѢРНЕННЫМ<sup>48</sup> – Heretikusak által megszenteltetett templom kiengesztelésének rendje

35 Uo., 48.

36 Uo., 57.

37 Uo., 60.

38 Uo., 67.

39 Uo., 73.

40 Uo., 129.

41 Uo., 135.

42 Uo., 144.

43 Uo., 156.

44 Szinodikon: az egyes egyházi zsinatokra való megemlékezés, amelyben tisztelettel említik az igaz hitű főpapokat, és elítélik a tévтанítókat.

45 **СЛЪЖЕБНЫКЪ СТИТЕЛСКІЙ УНѢВ**, 1740. 186.

46 Uo., 208.

47 Uo., 227.

48 Uo., 246.

14. ЧИПЪ ѡчищєнію цєрквє в ѡнейже ѡбїенѡ ѣстѡзѡ члѡвкѡ, или бїен до пролітїа кровєѡ<sup>49</sup> – Templomban elkövetett gyilkosság után a templom megtisztításának rendje
15. ЧИПЪ ѡчищєнію новѡго прѣстола<sup>50</sup> – Új oltár megszentelésének rendje
16. ЧИПЪ ѡсвѡщєнію потїра ѡ дѡскосѡ<sup>51</sup> – Diszkosz- és kehelyszentelés rendje
17. ЧИПЪ влѡгословєнію кївѡтѡ<sup>52</sup> – Szentségház megáldásának rendje
18. ЧИПЪ рѡзрѣщєнію ѡ клѡтвы, їерѡѡ ѡ свѡтытѣлѡ<sup>53</sup> – Felfüggesztett pap feloldozása
19. ЧИПЪ возрѣщєнію к цєрквї ѡрѣтїка<sup>54</sup> – Heretikusak, skizmatikusak és mások egyházba való visszavételének rendje
20. ЧИПЪ посѣщєніа цєрквї прѣсвѣтѣрскїхѡ ѡ єпїскопѡ<sup>55</sup> – A püspöki látogatás rendje a parókián
21. ЧИПЪ вохѡждєнію єпїскопѡ вѡ грѡдѡ пѣрвѣѡ<sup>56</sup> – A püspök első belépése székvárosába
22. ЧИПЪ пѣтѣшествїющємѡ єпїскопѡ<sup>57</sup> – A püspök utazásának rendje
23. Молїтѡ прѣстѡвльшємѡсѡ єпїскопѡ<sup>58</sup> – A sírba tett püspök felett elhangzó ima az „Örök emléket” ének befejezése után
24. ЧИПЪ ѡзвержєнію їерѡѡ<sup>59</sup> – Pap kiközösítése és hivatalától való megfosztásának rendje

A *Főpapi szerkönyv* hivatalos, nyomtatott szövege a 296. oldallal ér véget. Néhány oldal azonban hiányzik, és nincs is pótolva, mert a pap hivatalától való megfosztásának a szertartása nincs befejezve. A 296. oldal jobb sarkában lévő „сѡвлекѡю” szó a másik oldalon feltételezi a szöveg és a szertartás legalább még egy oldalnyi folytatását és befejezését. Nyomtatott szöveg tovább nem következik. A befejező, két számozatlan oldalon található ez a kézzel írott két egyházi szláv szöveg:

25. ЧИПЪ ѡзвержєнію архїдіакѡна<sup>60</sup> – Az archidiakónus felfüggesztésének rendje

---

49 Uo., 250.

50 Uo., 252.

51 Uo., 254.

52 Uo., 257.

53 Uo., 258.

54 Uo., 261.

55 Uo., 269.

56 Uo., 279.

57 Uo., 284.

58 Uo., 290.

59 Uo., 291.

60 Uo., 298. – utánszámozás

26. ЧИПЪ ѿ апостолскѣго бѣгословѣнїѧ<sup>61</sup> – Az apostoli áldás rendje

27. Az utolsó oldalon lévő kéziratos szöveg<sup>62</sup> nagyon meglepő és figyelemre méltó. A papszentelés hitvallásának egy részét tartalmazza az egyházi szláv ábécét használva, de ez valójában a román nyelvű hitvallás szláv betűkkel való átírata.

### III. Az 1773–1809-es évek között megjelent liturgikus könyvek

1. Εὐαγγελίῃ σίεστѧ Благовѣстіе<sup>63</sup> – *Evangélium*, vagyis *Örömbír*

Az *Evangéliumos könyv* 1780-ban Pocsajevben jelent meg. A nyomtatáshoz szükséges engedélyt egész Oroszország exarchája, Kyprián Sztecskij adta meg. Az eperjesi székesegyház tulajdonában is megtalálható e kiadásnak egy példánya. A négy evangélium a szokásos bekezdésekre van felosztva. Az *Evangélium* fedőlapját a négy evangélista és a feltámadás zománcozott ikonja ékesíti.

Az első könyv címe: Подчѣнїѧ хрістіансарѧ богочѣстіѧ – A helyes keresztény tanítás. Lembergben jelent meg 1786-ban a Szűz Mária elhunytá templom mellett működő Szauropig Intézet gondozásában. A könyv a keresztény tanítást és annak az életben való helyes valóra váltását tartja az istentisztelet lényegének.

A második könyv Должнотіпрѣсвїтѣровприходскїх – A parókusok kötelességei címet viseli. 1779-ben Kijevben jelent meg. A könyv a papok pasztorációs kötelességeit összegzi. Nagyon aktuális publikáció, még ha 230 évvel ezelőtt jelent is meg, mivel ma is időszerű tanácsokkal szolgálhat papjainknak.

---

61 Uo., 302. – utánszámozás

62 Uo., 303. – utánszámozás

63 Εὐαγγελίῃ σίεστѧ Благовѣстіе. Роѣажев 1780.